

O franquismo.

A política económica e as súas consecuencias

O final da Guerra Civil foi seguida por unha **prolongada depresión económica**, atribuída polo réxime franquista aos danos provocados polo conflito, ao illamento internacional e ás adversas condicións climatolóxicas (a *pertinaz sequía*). Sen embargo, estas circunstancias non explican a gravidade e duración dos problemas económicos da posguerra. Os países europeos que sufriron os desastres da Segunda Guerra Mundial tardaron apenas cinco anos en recuperar os niveis económicos anteriores ao conflito. España necesitou quince **[DOC. 1]**.

No caso español, as **destrucións** só foron importantes nos transportes, nas infraestruturas e, localmente, na vivenda. A cabana gandeira resentíuse pero os danos sufridos pola agricultura, a industria e a minería foron escasos. Certamente os **problemas financeiros** derivados do conflito (perda das reservas internacionais, endebedamento, problemas monetarios) foron importantes. Pero, globalmente, as perdas foron moi inferiores aos dos países afectados pola Segunda Guerra Mundial.

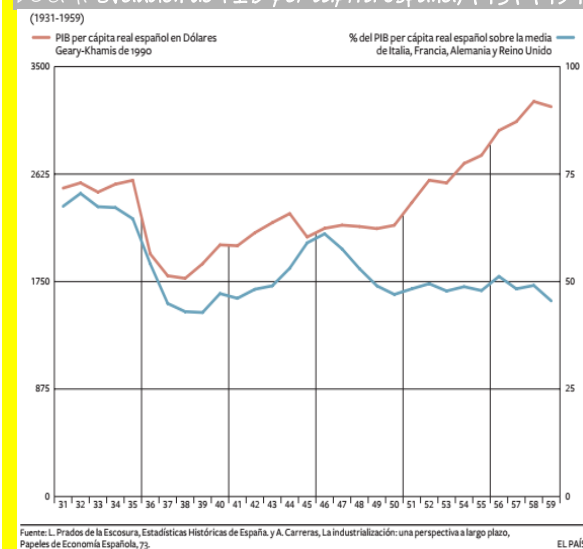
Cómpre destacar o **custo humano da guerra**: aos centos de miles de mortes provocadas polo enfrontamento militar, da represión, da fame e das enfermidades hai que sumar as derivadas do exilio. A poboación penitenciaria acadou cifras desproporcionadas. O exilio e as depuracións políticas da posguerra significaron a **perda dun capital humano insubstituíble**. O baleiro deixado polos científicos, técnicos, intelectuais e docentes republicanos foi ocupado por elementos afectos ao réxime que, en boa parte dos casos, carecían da cualificación necesaria.

Os illamento internacional e o intervencionismo autárquico foron o resultado das opcións tomadas polo propio réxime. As súas negativas consecuencias hai que cargalas no seu debe. Só os problemas internos e a virtual quebra exterior forzaron a finais dos anos 1950 un xiro na política económica que posibilitaría o rápido crecemento económico experimentado entre 1960 e 1973.

A etapa autárquica (1939-1959).

A Guerra Civil interrompera a modernización socioeconómica do primeiro terzo do século XX. As autoridades franquistas practicaron nos comezos do réxime unha **política económica**

DOC. 1: Evolución do PIB per cápita español, 1931-1959.

Fonte: BARCIELA, C., "Los años del hambre", *El País*, 5-II-2012.

Unha cartilla de racionamento de 1945

por Falconaumann [CC-BY-SA-3.0], dende Wikimedia Commons.

autárquica. As receitas do nacionalismo económico dominantes dende finais do século XIX víronse reforzadas primeiro polo exemplo dos admirados modelos fascistas italiano e alemán e, dende 1945, polo illamento internacional do réxime.

Para conseguir o obxectivo autárquico, o **intervencionismo económico estatal** avanzou de xeito significativo:

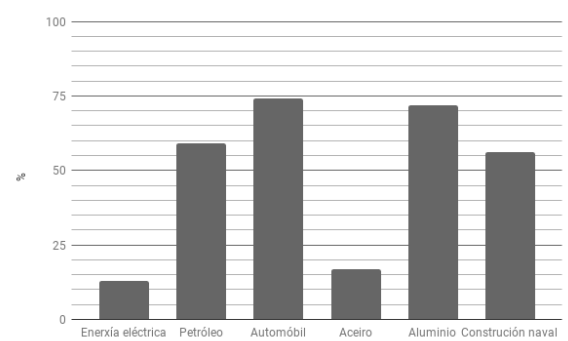
- ◆ Introduciuse un **completo control do comercio exterior**: as importacións dependían de licenzas concedidas polo Ministerio de Industria e Comercio e tódolos pagos internacionais foron controlados polo Instituto Español de Moeda Estranxeira para impedir a fuga de divisas.
- ◆ Promoveuse unha **política de expansión industrial** tendente á conseguir a autosuficiencia que privilexiou a industria pesada sobre a produción de bens de consumo.
- ◆ Creouse un **amplísimo sector empresarial público**. Numerosas empresas (as compañías ferroviarias, a CTNE, o Banco de España...) foron nacionalizadas. E 1941 foi establecido o **Instituto Nacional de Industria [DOC. 2]** para impulsar a industrialización do país coa creación de empresas en sectores considerados estratéxicos: ENDESA e ENCASO no sector enerxético; SEAT e ENASA na automoción, ENSIDESA na siderurxia; EN Bazán na construción naval... [DOC. 3]
- ◆ O **sector agrario foi intervindo**: os agricultores foron obrigados a vender boa parte da súa produción a prezos fixados oficialmente a organismos oficiais (SNT, CNAT), que procedían á súa comercialización, mentres mantiñase o racionamento coa intención de garantir o abastecemento dunhas cidades esfameadas.

O saldo das políticas económicas practicadas nos anos 1940 foi moi negativo: o avance da produción industrial foi modesto malia os enormes recursos destinados a ela, a produción e

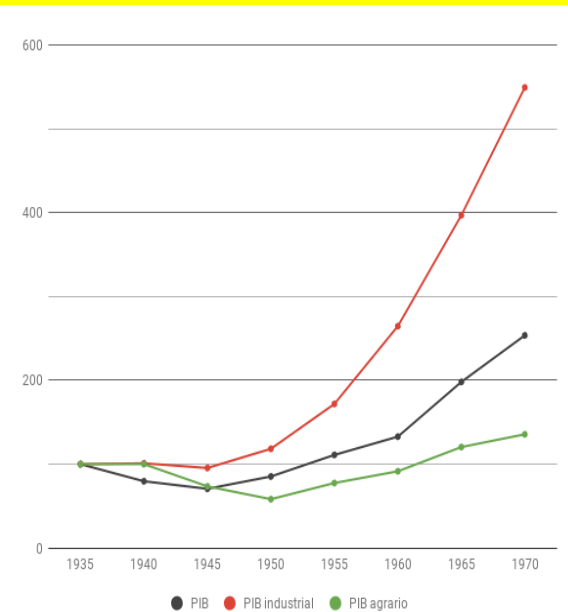
DOC. 2: Decreto de creación do Instituto Nacional de Industria (1941)

É tan grande a contía dos investimentos que require a fabricación de determinados produtos que moitas veces supera o marco no que as iniciativas individuais se desenvolven e, para outras, a marxe de beneficios resulta tan moderada que non ofrece incentivos aos organismos financeiros [...]. Os imperativos da defensa nacional esixen, por outra banda, a creación de novas industrias e a multiplicación das existentes, que permitan protexer os nosos valores raciais co apoio indispensable dunha potente industria.[...]
 Art. 1.º Créase o Instituto Nacional de Industria, entidade de Dereito público que ten por finalidade impulsar e financiar, en servizo da Nación, a creación e xurdimento de novas industrias, en especial das que se propoñen como fin principal a resolución dos problemas impostos polas esixencias da defensa do país ou se dirixan ao desenvolvemento da nosa autarquía económica.

DOC. 3: Peso do sector público industrial en certas actividades manufactureiras (1959).

DOC. 4: Evolución do PIB español en números índices, 1935-1970 (1935=100)

a produtividade agrícola retrocederon [DOC. 4], os salarios reais, a renda per cápita e os niveis de consumo caeron. Foron os anos do racionamento, a *fame neghra* e o *estraperlo*. As desigualdades medraron escandalosamente. O país viviu un extemporáneo proceso de **reruralización**. Ademais, o presenza da dictadura franquista excluíu a España dos beneficios do *Plan Marshall* (1948-51).

O evidente **fracaso da política autárquica** obrigou a introducir algúns **cambios dende 1951**: permitiuse unha limitada liberalización dos intercambios internacionais, o que facilitou a afluencia de capitais estranxeiros; relaxouse o control do mercado interior e suprimiuse o racionamento en 1952; os acordos hispano-norteamericanos de 1953 incluíron unha pequena pero vital axuda económica estadounidense. A produción e os intercambios medraron. En 1953 recuperáronse os niveis de preguerra. A capacidade de consumo da poboación, que en 1950 era a metade da de 1935, non avanzou do mesmo xeito. Mentres, a inflación e o déficit exterior desbocábanse colocando ao país ao borde da suspensión internacional de pagos. O descontento social medraba e comezaba a manifestarse en múltiples conflitos laborais.

Estabilización e desenvolvemento (1959-1975)

Ante a gravidade da situación económica e social, os tecnócratas do *Opus Dei* convenceron a Franco da necesidade dunha viraxe na política económica [DOC. 5]. Apostaron por unha **política de liberalización** para impulsar o crecemento. O **Plan de Estabilización**, aprobado en 1959, foi o seu punto de partida. Tratouse dun programa de axuste para controlar a inflación e o déficit exterior: devaluación da peseta, contención do gasto público, restrición do crédito, conxelación de salarios, control dalgúns prezos. A curto prazo, o Plan provocou unha importante recesión económica pero posibilitou o saneamento macroeconómico e sentou as bases para o relanzamento da economía española dende 1961.

Entre 1961 e 1974, o PIB español medrou a un ritmo espectacular, un 7% anual de media, o máis elevado entre os países da OCDE agás Xapón. A economía española beneficiouse en diferentes formas dos efectos do prolongado ciclo expansivo vivido polos países occidentais, sobre todo os europeos, dende finais da década de 1940. Entre os **factores** que explican este *milagre económico* podemos destacar:

- ◆ Os **capitais estranxeiros**, procedentes maioritariamente dos EE.UU., Francia e a República Federal Alemá, afluíron

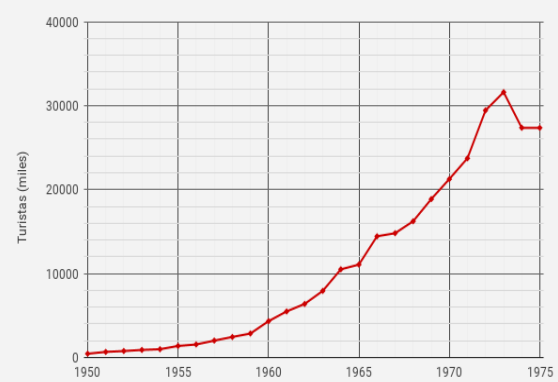
DOC. 5: Laureano López Rodó, tecnócrata do *Opus Dei* e Comisario do I Plan de Desenvolvemento, xustifica a viraxe da política económica franquista a partir de 1959 (1962)

(...) a política estaba aqueixada dunha enfermidade que ten toda a traza de ser incurable: o inmovilismo (...). O Plan de Desenvolvemento, sen embargo, podía ter éxito: había factores externos que empurraban; a economía da Europa occidental estaba en plena expansión e tiraba da nosa. Non podíamos vivir no illacionismo económico, a nosa posible incorporación ó Mercado Común obrigábanos a facer un esforzo para acadar máis altos niveis económicos. Ademais, a evolución económica reclamaba un alto grao de evolución política; a única evolución posible por entón: supresión do intervencionismo e controis, liberalización. Todo o que fixera elevar o nivel de vida contribuía tamén a dar máis cohesión ó país, a aminorar o risco de malestar, tensións e discordia".

DOC. 6: A emigración exterior, segundo os datos oficiais españois (1951-1980)

Períodos	cara América	cara Europa	TOTAL
1951-60	500.731	31.338	532069
1961-70	232.221	779.592	911.813
1971-80	51.663	447.794	499.457
1951-80	814.839	1.258.724	2.073.563

DOC. 7: Evolución do número de turistas (1950-1975).

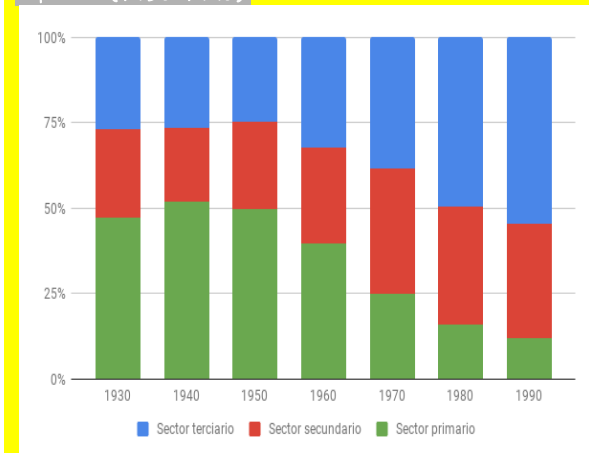
masivamente atraídos por unhas condicións moi vantaxosas: man de obra barata, reducidas cargas sociais, baixa fiscalidade, altos beneficios.

- ◆ Os **déficits da balanza comercial** puideron ser compensados coas divisas recibidas por dúas vías: por unha banda, as **remesas enviadas polos emigrantes españois** a Europa occidental (máis de 2.000.000 entre 1950 e 1975 [DOC. 6]); pola outra, os **ingresos derivados do turismo**, que pasou de menos de 1.400.000 de visitantes en 1955 a máis de 30.000.000 en 1973.
- ◆ Un **moderado intervencionismo estatal** concretado nunha protección limitada da industria nacional e na aplicación dos chamados *Plans de Desenvolvemento* (1964-1967, 1968-1971). Estes tiñan un carácter indicativo: sinalaban as prioridades de investimento (sectores, *polos de desenvolvemento* en áreas con escasa tradición industrial) dos recursos públicos e procuraban orientar cara eles os investimentos privados por medio de subvencións, créditos e exencións fiscais.

O crecemento económico foi desequilibrado territorialmente, incrementando as desigualdades entre rexións ricas e pobres, e tivo lugar sen que considerasen os custos sociais e medioambientais dos cambios impulsados. Pero España converteuse nun país industrial e as consecuencias desta mudanza foron transcendentais:

- ◆ Produciuse un **notable aumento do nivel de vida**, sobre todo entre as clases medias urbanas. Formouse unha incipiente sociedade de consumo, co televisor, o automóbil e a lavadora como iconas. Favoreceu tamén unha lenta occidentalización dos gustos e das formas de vida, á que tamén contribuíron a masiva afluencia de turistas e o retorno temporal ou definitivo de moitos emigrantes.
- ◆ Xeráronse **fondas transformacións sociais**:
  - Un **rápido descenso da poboación activa agraria** en favor dos sectores secundario e terciario: o número de campesiños reduciuse notablemente mentres se incrementaba o de traballadores asalariados da industria e os servizos [DOC. 8].
  - A expansión das **clases medias urbanas**.
  - Uns **intensos movementos migratorios** tanto exteriores, cara Europa occidental, como interiores, do campo ás cidades e dende as rexións máis atrasadas (Andalucía, Extremadura, A Mancha, Galicia) cara as máis prósperas (Cataluña, o País Vasco, Madrid, Valencia) [DOC. 9].
  - O **crecemento espectacular da poboación urbana**, que impulsou a

DOC. 8: Evolución da estrutura da poboación activa española (1930-1990).

DOC. 9: Saldos migratorios por comunidades autónomas durante o franquismo (1941-1975).

construción acelerada na periferia das cidades de novos barrios de escasa cualidade construtiva e urbanística con deficientes dotacións de servizos públicos.

A **crise económica internacional comezada en 1973** pecharía o longo ciclo expansivo da economía española e os seus efectos serían moito máis persistentes que na maioría dos países de Europa occidental.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS:

- ALFEIRÁN, X. et al.: *Historia de España 2º Bach*, Vigo, Baía Edicións-Consorcio Editorial Galego, 2016.
- ALVÁREZ REY, L. et. al.: *Historia de España. 2º Bacharelato. Aula 3D*, Barcelona, Vicens-Vives, 2016.
- FERNÁNDEZ ROS, J.M et. al.: *Historia de España 2º Bachillerato*, Madrid, Santillana Educación, 2016.
- CASANOVA, J.; GIL ANDRÉS, C.: *Breve historia de España en el siglo XX*, Barcelona, Ed. Ariel, 2012.
- FONTANA, J. (ed.): *España bajo el franquismo*, Barcelona, Ed. Crítica, 2000.
- FUSI, J.P.; PALAFOX, J.: *España, 1808-1996: El desafío de la modernidad*, Madrid, Espasa, 2000.
- GIL ANDRÉS, C.: *50 cosas que hay que saber sobre Historia de España*, Barcelona, Editorial Ariel, 2016.
- RIQUERT PEMANYER, B. de: *La dictadura de Franco*, en VILLARES, R. E FONTANA, J. (ed.): *Historia de España*, Madrid, Marcial Pons-Crítica, 2010.
- SHUBERT, A.; ÁLVAREZ JUNCO, J. (eds.): *Nueva historia de la España contemporánea (1808-2018)*, Madrid, Galaxia Gutenberg, 2018.
- VV.AA.: *Historia de España*, Madrid, Ed. Santillana, 2004.